

RAPPORT
Archeologisch bureauonderzoek
Scheldeweg – Raadhuisstraat te Hoogerheide
AM12244

Opdrachtgever

BRO
Postbus 4
5280 AA Boxtel

Projectnummer

Aeres Milieu projectnummer AM12244

Status rapport

Concept

Autorisatie

Opsteller rapport:	paraaf	datum
Ing. N.J.W. van der Feest MA		23-08-2012
Redactie:	paraaf	datum
Drs. C.D.R. Cohen Stuart (Terra)		23-08-2012
Vrijgave:	paraaf	datum
Ing. T.K.P.G. Thijssen		23-08-2012

INHOUDSOPGAVE

SAMENVATTING	3
ADMINISTRATIEVE GEGEVENS	5
1. INLEIDING	7
2. WERKWIJZE	9
3. BUREAUONDERZOEK	11
3.1 Landschappelijke situatie – geomorfologie	11
3.2 Landschappelijke situatie - bodem	11
3.3 Bewoningsgeschiedenis – historisch overzicht.....	12
3.4 Bewoningsgeschiedenis – archeologische waarden	14
3.5 Bewoningsgeschiedenis – historisch materiaal	15
4. VERWACHTINGSMODEL	19
5. CONCLUSIE	21
5.1 Algemeen.....	21
5.2 Beantwoording van de onderzoeksvragen.....	21
6. AANBEVELINGEN	23
LITERATUURLIJST	25

Bijlagen:

1	Topografische overzichtskaart
2	Overzicht IKAW met aanwezige onderzoeken, monumenten en waarnemingen
3	Overzicht geomorfologische kaart
4	Overzicht bodemkaart
5	Overzicht AHN

SAMENVATTING

In augustus 2012 is door Aeres Milieu een bureauonderzoek uitgevoerd voor het gebied gelegen tussen de Scheldeweg en de Raadhuisstraat te Hoogerheide. Aan de hand van dit bureauonderzoek is een specifiek verwachtingsmodel opgesteld en een advies gevormd over de eventueel te nemen vervolgstappen.

Op basis van de bekende gegevens omtrent archeologische waarden in het gebied en geografische ligging moet worden opgemaakt dat voor het plangebied een middelhoge archeologische verwachting geldt voor archeologische resten uit de late prehistorie. Hoewel er in de omgeving geen directe aanwijzingen zijn voor dergelijke bewoning, vormt de ligging op de overgang van de hoger gelegen terrasafzettingen naar de lagere dekzandruggen een voorkeurslocatie. De hoogteverschillen en andere bodemtypen zorgen voor een biologische gradiënt en voor een grote biodiversiteit. De periode voorafgaand aan de late prehistorie wordt gezien als een lage trefkans, het gebied was waarschijnlijk ongeschikt om te bewonen door de sterke invloed van het water in de omgeving.

Enkel vondsten uit de Romeinse tijd duiden mogelijk op de aanwezigheid van bewoning in de omgeving, echter kan niet worden uitgesloten dat dit materiaal van elders is aangevoerd, bijvoorbeeld bij het aanbrengen van een plaggendeck. Dit geldt ook voor de daarop volgende periode, de vroege middeleeuwen. Derhalve geldt voor deze perioden een middelhoge verwachting.

De perioden late middeleeuwen en nieuwe tijd zijn sterker vertegenwoordigd in de beschikbare gegevens en op basis van het bestudeerde materiaal moet worden aangenomen dat met name de zone rond de Raadhuisstraat reeds lange tijd in gebruik is als bewoningszone. Op basis van de beschikbare gegevens geldt voor de late middeleeuwen en nieuwe tijd een hoge verwachting op het aantreffen van archeologische resten.

De tijdens het onderzoek verworven gegevens geven een beeld van een locatie waarbij de potentie bestaat dat er archeologische resten aanwezig zijn uit diverse perioden. Met name geconcentreerd aan de oostzijde van het plangebied. Echter bestaat de kans dat door de huidige bebouwing de archeologische resten (deels) verstoord zijn. Om hier een duidelijker beeld van te kunnen schetsen is het noodzakelijk een verkennend archeologisch booronderzoek uit te voeren. Hiermee kan inzichtelijk worden wat de conditie van de bodem is en kan eventueel de omvang van de aanwezige verstoringen verduidelijkt worden. In het kader van de diverse trajecten voor de ontwikkeling kan beter op voorhand worden vastgesteld welk traject de nieuwe weg zal krijgen, om zo het onderzoek toe te spitsen op de daadwerkelijke verstoring.

ADMINISTRATIEVE GEGEVENS

Projectnummer : AM12244
 OM-nummer : 53.322
 Soort onderzoek : Bureauonderzoek
 Adres onderzoekslocatie : Scheldeweg – Raadhuisstraat te Hoogerheide
 Toponiem : Scheldeweg
 Gemeente : Woensdrecht
 Provincie : Noord-Brabant
 Kadastrale registratie :

Percelen							
Sectie							
D		G	B				
1097	3355	4809	2624	2644	2673	3092	3900
1103	3356	4810	2625	2645	2674	3185	4029
1104	3463		2626	2646	2675	3187	4031
1196	3482		2627	2647	2676	3233	
1397	3483		2629	2648	2677	3315	
1862	3535		2630	2649	2678	3317	
1863	3536		2631	2650	2679	3321	
1934	3538		2632	2651	2680	3340	
1947	3539		2634	2652	2681	3425	
1948	3668		2635	2663	2682	3429	
2276	3669		2636	2664	2683	3432	
2759	3671		2637	2665	2684	3433	
2846	3727		2638	2666	2685	3526	
2848	3728		2639	2667	2745	3527	
2927	3795		2640	2669	2825	3538	
2930	3796		2641	2670	2827	3559	
3146	3797		2642	2671	2833	3560	
3199	3798		2643	2672	2965	3899	

Tabel 1: kadastrale registratie van de percelen binnen het plangebied

Coördinaten : centrum 80.847; 382.316
 NW: 80.712; 382.684
 NO: 80.895; 382.467
 ZW: 80.793; 382.111
 ZO: 80.992; 382.044

Oppervlakte : circa 12.000 m²
 Huidig locatie gebruik : divers, woningen, eetgelegenheden, hotel, groenstroken
 Aanleiding onderzoek : ruimtelijke onderbouwing
 Opdrachtgever : BRO
 Bevoegde overheid : Gemeente Woensdrecht
 Opslag documentatie en materiaal : Zuidhoven 9m te Roermond tot deponering bij PDB te Den Bosch
 Datum uitvoering : augustus 2012

1. INLEIDING

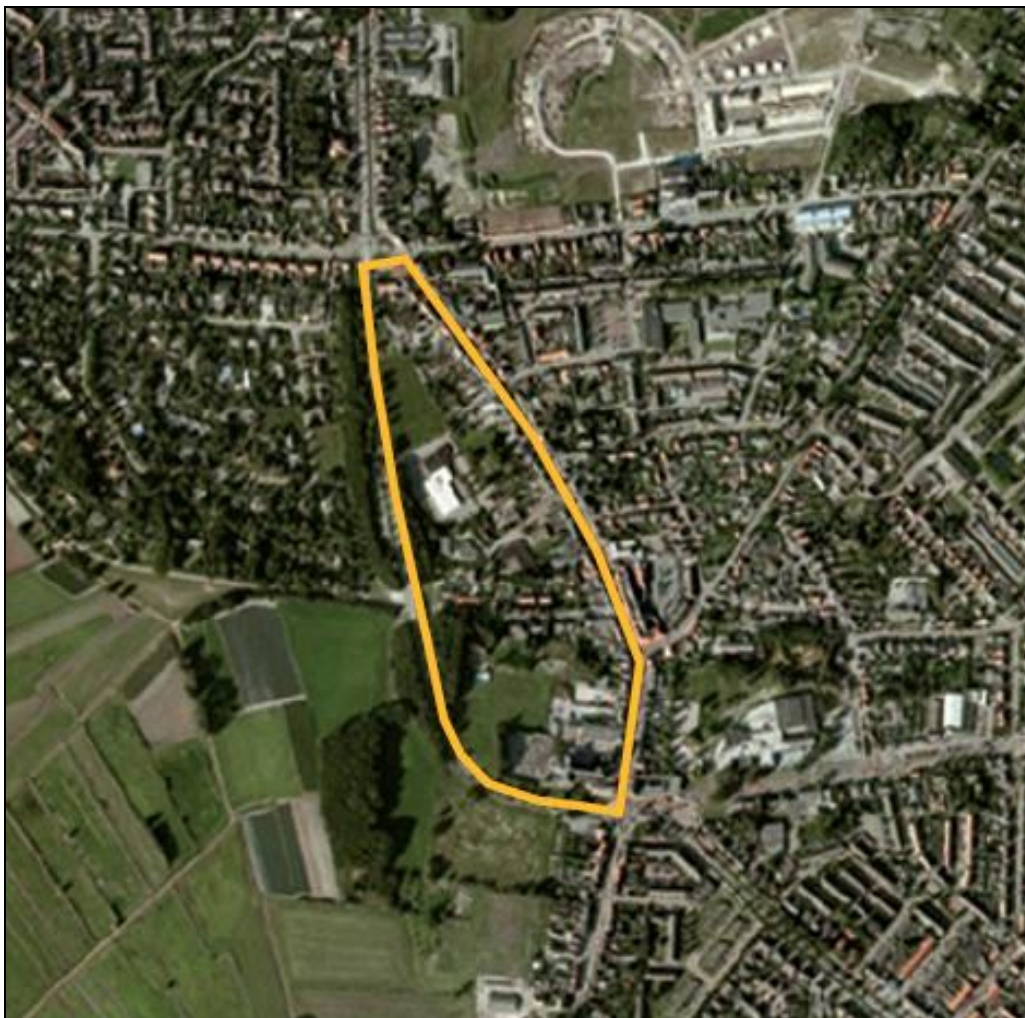
In opdracht van Ordito B.V. heeft Aeres Milieu B.V. een archeologisch bureau- en verkennend veldonderzoek, d.m.v. boringen uitgevoerd op de locatie:

Adres onderzoekslocatie	: tussen de Scheldeweg en Raadhuisstraat te Hoogerheide
Gemeente	: Woensdrecht
Oppervlakte	: circa 12.000 m ²
Huidig perceelsgebruik	: divers, woningen, bedrijfspanden met groenstroken
Toekomstig perceelsgebruik	: idem, echter wordt er een nieuwe weg door het gebied gelegd.

Dit archeologisch onderzoek is uitgevoerd conform de richtlijnen van de KNA 3.2.

Aanleiding

De aanleiding voor het laten uitvoeren van dit bureauonderzoek is de voorgenomen aanleg van een weg door het gebied (zie figuur 1). Aangezien dit onderzoek wordt uitgevoerd gedurende de planfase waarin diverse scenario's mogelijk zijn, is geen eenduidig beeld te schetsen over de omvang of diepgang van de voorgenomen ingreep. Derhalve zal uitgegaan worden van een verstoringsdiepte van 1,0 m –mv.

Figuur 1: Ligging van het onderzoeksgebied en zone waarbinnen de nieuwe weg gesitueerd zal worden.

Doel

Het doel van het archeologisch bureauonderzoek is, het bepalen van een specifiek verwachtingsmodel voor de locatie. Dit verwachtingsmodel wordt op basis van historische kaarten en bekende landschappelijke en archeologische gegevens gevormd.

Dit verwachtingsmodel zal vervolgens leiden tot een aanbeveling over het behoud in-situ of eventueel vervolgonderzoek.

Specifiek voor de locatie Scheldeweg, zijn de volgende onderzoeksvragen geformuleerd:

- Heeft de locatie potentie om archeologische resten te herbergen?
- Wat is de kans op het aantreffen van archeologische resten verdeeld per periode?
- Kunnen er binnen het plangebied verstoringen voorkomen, zo ja wat is de omvang van deze verstoringen?

Plangebied

Het plangebied is gelegen in ten westen van het centrum van Hoogerheide tussen de woonkernen Hoogerheide en Woensdrecht. Het plangebied wordt ingesloten door de Scheldeweg en Raadhuisstraat (zie figuur 2). In de toekomstige situatie zal binnen het plangebied een weg worden aangelegd echter is vooralsnog niet bekend waar, wat de omvang van de ingreep is of de diepte.

Figuur 2: plangebied vanaf de Scheldeweg in zuidelijke richting (bron Google, opnamedatum 2009)

2. WERKWIJZE

Bij het uitvoeren van het bureauonderzoek is gebruik gemaakt van verschillende bronnen. Deze bronnen geven inzicht in bekende, of te verwachten archeologische resten binnen het onderzoeksgebied. Daarnaast zijn deze bronnen van belang voor het opstellen van de landschapsgenese.

Archeologische bronnen

- Indicatieve Kaart Archeologische Waarden (IKAW)
- Cultuurhistorische Waardenkaart (CHW)
- Archeologische Monumentenkaart (AMK)
- Archeologisch Informatiesysteem (ARCHIS II)
- Gemeentelijke archeologische beleidskaart gemeente Rucphen
- Specifieke lokale informatie

Bodem- en geomorfologische kaarten

- Bodemkaart (Alterra, uit Archis2)
- Geomorfologische kaart (Alterra, uit Archis2)
- Cultuurhistorische landschapskaarten (Renes 1985)
- Actuele Hoogtekaart van Nederland (AHN)

Historische kaarten

- Historisch minutenplan (1800-1832)
- Historische topografische en militaire kaarten (1830 tot 1978)
- Moderne topografische kaart (2005)

De bovenstaande bronnen worden aangevuld door mogelijke informatie afkomstig van lokale archeologische verenigingen en werkgroepen. De overige aanvullende informatie is terug te vinden in de literatuurlijst.

3. BUREAUONDERZOEK

3.1 Landschappelijke situatie - geomorfologie

Tijdens een groot deel van de laatste ijstijd (het Weichselien), heerste in Nederland een poolklimaat. Door het ontbreken van begroeiing had de wind vrij spel en kon vanuit het Noordzeebekken dekzand worden afgezet. Dit dekzand behoort tot het Laagpakket van Wierden (Formatie van Bortel). Het plangebied ligt in het zogenaamde zuidelijk zandgebied. Dit is een relatief vlak gebied dat nooit door landijs bedekt is geweest. Het reliëf wordt voornamelijk bepaald door grote en kleine beekdalen en dekzandlaagten en -ruggen met plaatselijk jonge stuifzanden. In dit gebied ligt een laag dekzand op Pleistoceen rivierzand en-grind. Dit dekzand behoort tot het laagpakket van Wierden (Formatie van Bortel) en is kalkloos, fijnkorrelig (150 – 210 µm) en arm aan grind. Het dekzand heeft uiteindelijk de oudere rivierafzettingen van de Maas afgedekt. Deze onderliggende rivierafzettingen bestaan hoofdzakelijk uit matig grof tot uiterst grof grindhoudend zand en grind en worden tot de Formatie van Sterksel gerekend. In het onderzoeksgebied liggen oude rivierafzettingen aan of dicht onder het maaiveld.

Een groot deel van deze formatie is door een verwilderd riviersysteem afgezet in het laatste deel van het Vroeg-Pleistoceen (circa 1,1 miljoen jaar BP) tot en met het Midden-Pleistoceen (circa 475.000 jaar BP).

Op de geomorfologische kaart, bijlage 5, is te zien dat de omgeving van het plangebied bestaat uit een hoger gelegen deel en een lager gelegen deel. Dit hoogte verschil is duidelijk te zien op de AHN (bijlage 7) en wordt gescheiden door een afbraakwand (legenda-eenheid 11/10A2). Afbraakwanden zijn steilere hellingen die ontstaan zijn door erosie. Hier kunnen oudere sedimenten als gevolg van de erosie dagzomen (Zonneveld 1990). Deze oudere sedimenten zijn op verschillende plaatsen in de omgeving als grondstof gewonnen ten behoeve van pannenbakkerijen, deze winningsplekken zijn herkenbaar als groeves (legenda-eenheid 4N6) en laagten ontstaan door afgraving (legenda-eenheid 3N8). Het lager gelegen deel van het landschap (ten westen van het plangebied) bestaat uit dekzandruggen (3L5) welke in de omgeving van het plangebied onderhevig geweest zijn aan de invloed van water. Als gevolg hiervan komen er vlakten van ten dele verspoelde dekzanden voor (legenda-eenheid M14). Deze zijn in dit geval vervlakt door veen en/ of overstromingsmateriaal. Het hoger gelegen deel van het landschap (ten oosten van het plangebied) bestaat uit terrasafzettingsswelingen (legenda-eenheid 3L12). Verspreid in dit landschap komen in de omgeving van het plangebied opvallend veel hoge storthopen voor (legenda-eenheid 12B15). Daarnaast is ten oosten van het plangebied op enige afstand een dalvormige laagte zonder veen aanwezig (legenda-eenheid 2R2), dit is de loop van de Kooisloot. Het plangebied zelf ligt binnen de bebouwde kom van Hoogerheide, waardoor er geen waarde wordt toegekend aan het gebied. Door extrapolatie kan echter wel worden gesteld dat het plangebied is gelegen in een zone met terrasafzettingsswelingen.

3.2 Landschappelijke situatie - bodem

De bodemkaart van Nederland geeft aan dat het hoge deel van het landschap grotendeels bestaat uit laarpodzolgronden (bijlage 6) in leemarm en zwak lemig fijn dekzand (legenda-eenheid cHn21). Deze laarpodzolgronden kunnen zich in de loop der tijd door plaggenbemesting uit veldpodzolgronden ontwikkelen. Veldpodzolen zijn vooral op de redelijk droge delen van het dekzandlandschap ontstaan en worden gekenmerkt door een uitspoelingslaag (AE-horizont) en een donkerbruine inspoelingslaag (B-horizont). De B-horizont gaat veelal via een overgangslaag (de BC-horizont) over in het niet door bodemvorming beïnvloede zand (C-horizont). Ten noorden van het plangebied komen de kenmerkende hoge zwarte enkeerdgronden voor. Deze gronden ontstaan door de vele plaggenbemesting en zijn kenmerkend voor agrarische nederzettingen op de zandgronden, de zogenaamde esdekken. Ondanks het ontbreken van specifieke informatie over het plangebied, vanwege de ligging binnen de bebouwde kom, kan door middel van extrapolatie worden gesteld dat het plangebied is gelegen in een zone met deze hoge zwarte enkeerdgronden. Ten oosten wordt de vlakte van laarpodzolgronden doorsneden door een strook vlakvaaggronden (legenda-eenheid Zn21), dit zijn vrij jonge gronden welke meestal zijn ontstaan door verstuiwingen.

De bovengrond bevat erg weinig humeus materiaal en er is nagenoeg geen bodemvorming aanwezig. De lager gelegen delen van het landschap (ten westen van het plangebied) zijn sterk beïnvloed door het water, hier zijn onder andere tochteerd-, liereerd-, en nesvaaggronden ontstaan. Tochteerdgronden liggen meestal in de lagere delen van het landschap. Met name in de herwonnen gebieden als droogmakerijen. Vroeger waren dit vaak plasbodems waar relatief weinig humeus materiaal op is afgezet. Het materiaal dat wel is afgezet is tijdens ontginningen vermengd geraakt met de onderliggende klei waardoor de huidige niet venige zwarte bovengrond is ontstaan. In de zones waar wel veen is ontstaan, maar in de loop der tijd is afgedekt door een dunne laag klei, mest, zand en slootbagger, liggen de zogenaamde liereerdgronden (legenda-eenheid pMv51). Deze gronden hebben een venige ondergrond binnen 50 centimeter vanaf het maaiveld. Ook komen er zones voor waar er sprake is van Slikvaaggronden, specifiek de kalkrijke nesvaaggronden (Mo80A). Deze zijn vergelijkbaar met de eerder genoemde tochteerdgronden, maar hier is de vermenging in de bovenlaag veel minder uitgesproken. Nesvaaggronden worden meestal gekoppeld aan landtongen of gebieden met aan drie zijden water. Deze gronden ontwikkelen zich relatief snel. De nesvaaggronden zijn hierbij een tussenfase, stevige gronden met een slappe ondergrond, naar de volgende fase de poldervaaggronden (geheel stevig) (Bakker 1969).

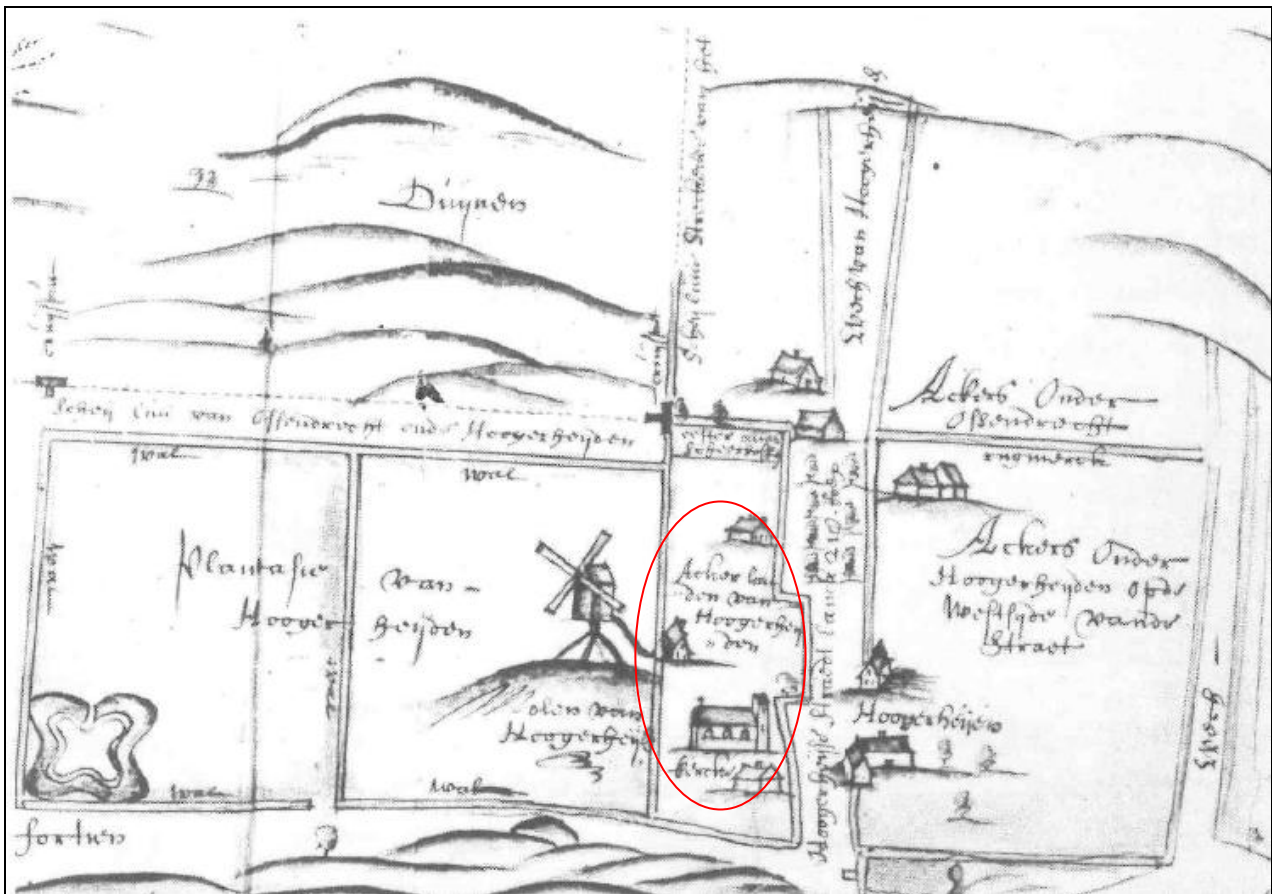
3.3 *Bewoningsgeschiedenis – historisch overzicht*

Hoewel Hoogerheide de grootste woonkern in de gemeente is draagt de gemeente de naam Woensdrecht. Het lijkt samen te hangen met het belang dat Woensdrecht een zelfstandige parochie was waar Hoogerheide kerkelijk gezien onder stond. Hoogerheide was ook alleen in bezit van een kapel waarvan bekend is dat deze in ieder geval in 1475 al bestond.

Hoogerheide wordt voor het eerst vermeld in 1339. Toen werd Hoogerheide beleend door Gerard Hermanszoon en werd beschreven als leengoed op die Hoeghe heide. In 1353 kreeg Hoogerheide de status van hoge heerlijkheid. Hoogerheide bezat in tegenstelling tot enkele omliggende dorpen geen polders. Echter bezaten ze wel zogenaamde 'zoute maden', dit waren langgerekte weilanden die regelmatig door zout water overspoeld werden (vanaf 1570). Het dorp omvatte in deze periode maximaal 19 woningen.

Langs de weg Antwerpen – Bergen op Zoom lagen aan de westzijde (deels binnen het plangebied) negen boerderijen waarvan slechts twee particulier bezit. Na een gestage groei van het dorp kregen de bewoners het zwaar te verduren tijdens de 80-jarige oorlog. Het gebied was desolaat en de woningen waren teruggelopen tot negen stuks. Ten noordoosten van de huidige kerk lag aan de overzijde van de weg de reeds verdwenen kapel (Delahaye/ Van Ham/ Jacobs 1984). De kerk werd pas in 1680 opgericht (Van Nijnatten 2004).

Niet lang voor de oprichting van de kerk werd ook in het dorp een molen gebouwd. Echter zijn er enige discrepanties in de locatie van de molen. Er heeft een molen gestaan ten noordoosten van het plangebied vergezeld door een galgenheuvel (huidige De Wildert). Ook ten zuidoosten komt een molen voor, vermoedelijk gesticht rond 1612 (huidige Molenstraat) (Meesters 1995). Echter op een kaartje uit 1649 komt maar één molen voor ten westen van het plangebied (zie figuur 3). Opvallend is dat dit kaartje ook de kerk aangeeft die volgens de overlevering pas in 1680 is opgericht.

Figuur 3: detail van een kaart van M. Smulders uit 1649, met in rood de globale ligging van het plangebied. In het zuiden is de kapel/kerk aangegeven (Bron Delahaye/Van Ham/Vriens 1984).

In 1761 wist de markies van Bergen op Zoom de rechten van de heerlijkheid te kopen waardoor Hoogerheide onder het markizaat viel zoals grote delen van de omgeving (Sanders/ Van Ham/ Vriens 1996). In 1769 werd de voorheen houten kerk vervangen door een stenen variant.

Onder de Franse overheersing viel het dorp onder het arrondissement twee Nethe met Antwerpen als hoofdstad (Sanders/ Bos-Rops/ Van Vliet 2002). Na de nederlaag in Leipzig van 1813 hield een regiment Franse soldaten Bergen op Zoom bezet. Deze werden sterk belegerd, de belegering was een zware tol voor de omgeving, waaronder Hoogerheide.

In de jaren na de bezetting werd in 1834 Hoogerheide tot een zelfstandige parochie verheven.

Na een kleine opleving kreeg Hoogerheide het nogmaals zwaar te verduren met de komst van de Tweede Wereldoorlog. De gemeente Woensdrecht wordt beschreven als een van de zwaarst beschadigde gemeenten van regio Zeeland – Noord-Brabant west. Van de 901 vooroorlogse woningen raakten er circa 350 licht beschadigd en circa 350 zwaar, waarvan 183 totaal vernietigd. Ook de molen moest het ontgelden, deze brandde volledig uit. De kerktoren moest bij de bevrijding van een Canadese tank verduren (Van Blankenstein 2006). De aanleiding hiervoor was de aanwezigheid van het vliegveld Woensdrecht, een strategisch belangrijk punt. Dit resulteerde ook in vele bombardementen en neergeschoten vliegtuigen. Van de gemelde 30 in gemeente Woensdrecht neergestorte vliegtuigen is er één neergekomen in Hoogerheide, het is echter niet geheel duidelijk waar dit precies is (Auwerda/ Grimm 2008). Daarnaast is er melding gemaakt van een bombardement in 1943 welke aanzienlijke schade heeft toegebracht aan de Huijbergseweg, ten oosten van het plangebied (Zwanenburg 1990).

3.4 Bewoningsgeschiedenis – archeologische waarden

Het plangebied heeft op de IKAW geen kans op het aantreffen van archeologische resten (zie bijlage 3), dit betekent niet dat er geen archeologische resten kunnen voorkomen binnen het plangebied, maar dat er onvoldoende informatie beschikbaar was om een dergelijke kans op te stellen. Dit is meestal het gevolg van een ligging binnen de bebouwde kom. Indien de omliggende waarden worden geëxtrapoleerd kan worden gesteld dat voor het plangebied een hoge kans bestaat voor het aantreffen van archeologische resten. Dit kan voorlopig niet worden vergeleken met de archeologische waardenkaart van de gemeente Woensdrecht aangezien deze nog in ontwikkeling is.

In de omgeving van het plangebied zijn geen monumenten bekend, er zijn echter wel vier waarnemingen gedaan (tabel 2) en zes onderzoeken uitgevoerd (tabel 3).

De waarneming liggen, met uitzondering van waarneming 426.481, op enige afstand van het plangebied (> 500 meter). Het materiaal omvat voornamelijk slecht determineerbaar materiaal. Dat gene wat wel gedateerd kon worden is afkomstig uit de late middeleeuwen – nieuwe tijd. Alleen waarneming 36.061 bevat ook enkele fragmenten Romeins import aardewerk. De eerder genoemde waarneming 426.481 ligt binnen het plangebied en hoort bij het proefsleuvenonderzoek uitgevoerd door Becker & Van de Graaf uit 2008. Ondanks deze waarneming was er onvoldoende aanleiding om het terrein nader te onderzoeken.

De overige onderzoeken liggen relatief dicht bij het plangebied (<500 meter), met uitzondering van onderzoek 27.612. Onderzoek 15.555 is het onderzoek voorafgaand op het proefsleuvenonderzoek van Becker & Van de Graaf uit 2008. Twee andere onderzoeken van Becker & Van de Graaf geven een beeld van een diepgaande verstoring van de plangebieden. Dit komt overeen met een door BAAC uitgevoerd booronderzoek, hier bleken echter delen van het terrein nog intact en zijn er indicatoren aangetroffen. Voor de intacte delen is dan ook een vervolgonderzoek aanbevolen. Ten westen grenst een grootschalig bureauonderzoek van RAAP (om-nr. 20.965) aan het plangebied. Hier zijn diverse zones aangeduid met verschillende methodes van onderzoek indien er bodemverstoring plaatsvindt.

De waarnemingen en onderzoeken hebben relatief weinig toegevoegd aan de beeldvorming van het plangebied Scheldeweg – Raadhuisstraat.

Er is door Aeres Milieu contact opgenomen met mevr. L. Hengst van de Heemkundekring Het zuiderkwartier. Dit heeft echter vooralsnog geen aanvullende relevante informatie opgeleverd.

Waarnemingen			
Nummer	Afstand tot het plangebied (m)	Periode	Omschrijving
36.061	770	Romeinse tijd en late middeleeuwen B	Keramiek, gedraaid
37.473	700	Late middeleeuwen B – nieuwe tijd A	Keramiek, gedraaid; opslagkelder
138.701	900	Laat neolithicum – late middeleeuwen A	Keramiek, handgevormd; Houtskool
426.481	0	Paleolithicum – nieuwe tijd C	Keramiek, verbrand leem; Metaal, slak; Houtskool

Tabel 2: Waarnemingen uit Archis2

Onderzoeken			
Nummer	Afstand tot het plangebied (m)	Periode	Omschrijving complex
15.555	0	IJzertijd – nieuwe tijd	Becker & Van de Graaf 2006, booronderzoek, onbekende resten, maar intacte bodem, vervolg d.m.v. proefsleuven
20.965	5	N.v.t.	RAAP 2007, bureauonderzoek, drie zones benoemd, vervolg d.m.v. booronderzoek, inspectie en begeleiding.
42.440	0	Geen relevante resten	Becker & Van de Graaf 2008, proefsleuven, geen relevante sporen of vondsten, geen vervolg.

27.611	350	Geen relevante resten	Becker & Van de Graaf 2009, booronderzoek, verstoord tussen 90 en 160 cm-mv, geen vervolg.
27.612	715	Geen relevante resten	Becker & Van de Graaf 2009, booronderzoek, verstoord tussen 20 en 60 cm-mv, geen vervolg.
41.976	280	Onduidelijk	BAAC 2012, booronderzoek, groot deel van het terrein is verstoord, hier geen verder onderzoek, onverstoorde deel, plaggendek met indicatoren, vervolg d.m.v. proefsleuven.

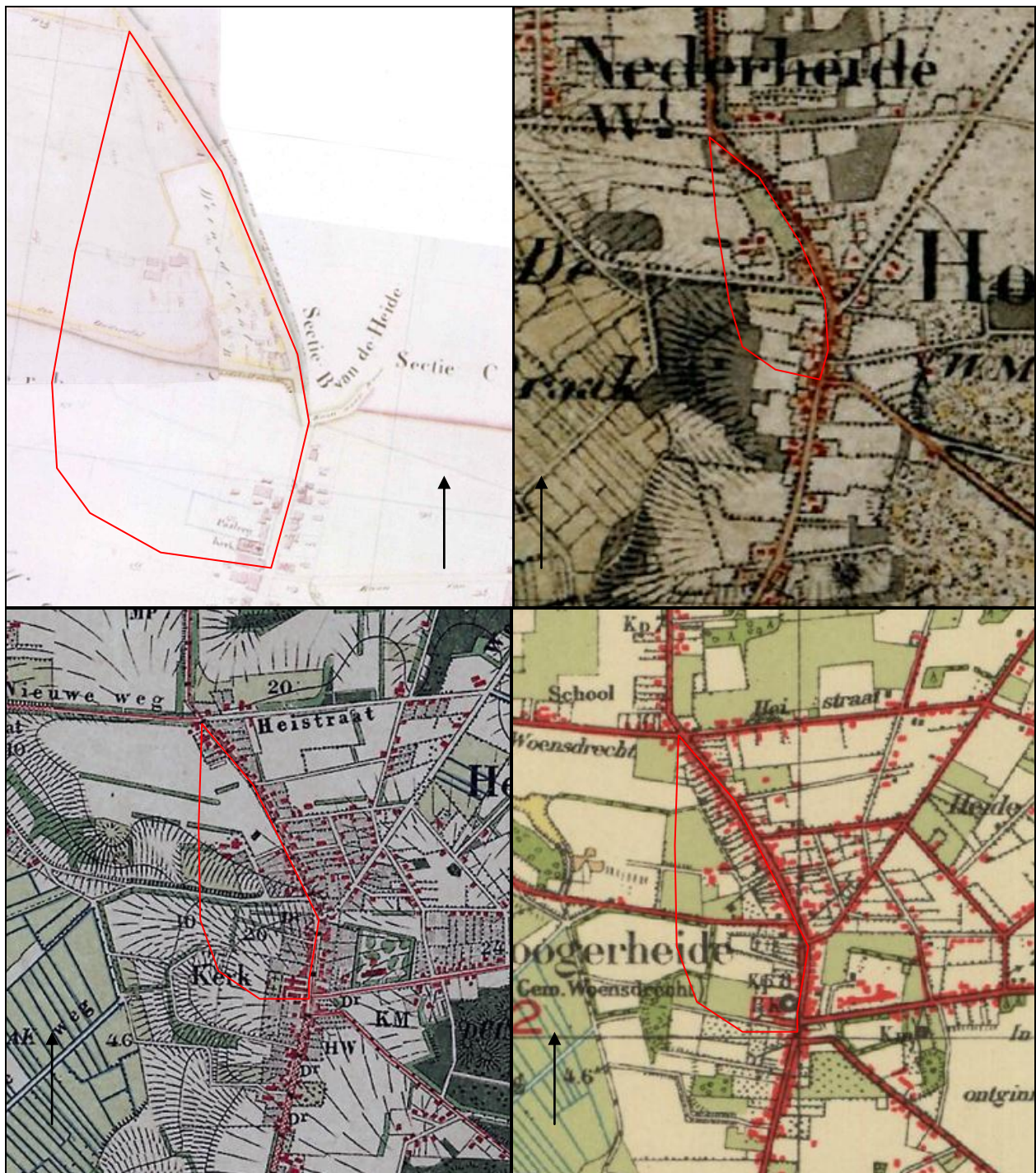
Tabel 3: Onderzoeken uit Archis2

3.5 Bewoningsgeschiedenis – historisch materiaal

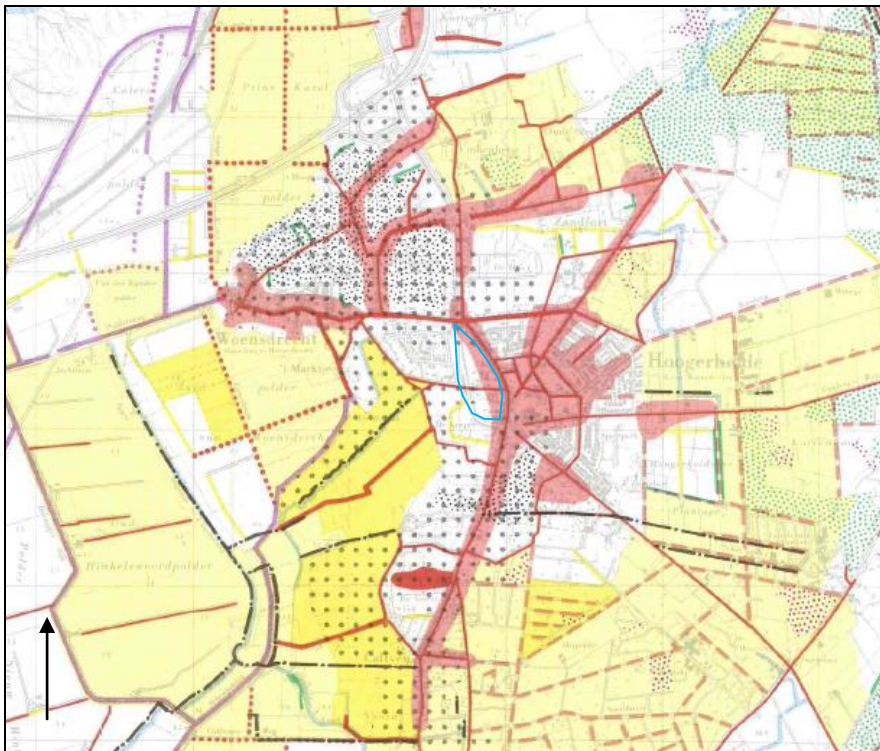
Zoals in figuur 4 te zien is, op de vroegst bestudeerde kaarten reeds bebouwing te zien aan de oostzijde van het plangebied. Dit was de doorgaande weg van Antwerpen naar Bergen op Zoom. Naast de regulier bebouwing in de vorm van woningen, die zich in de loop der tijd uitbreiden langs de huidige Raadhuisstraat, ligt centraal in het plangebied het Raadhuis en in de zuidoostelijke hoek van het plangebied de RK Kerk.

Op figuur 5 is het plangebied te zien op een uitsnede van de relictenkaart. Deze geeft voor de oostelijke helft van het plangebied een licht rode kleur weer. Dit wil zeggen dat het plangebied in deze zone sinds 1900 weinig is veranderd. De oudere wegen in de omgeving van het plangebied zijn weergegeven met een rode lijn hieronder vallen onder andere de Raadhuistraat en de Onderstal die het plangebied in een noordelijk en zuidelijk deel scheidt. Aan de zuidwestelijke zijde zijn met een lichtgele lijn de resten van een oudere percelering aangegeven in een gebied dat sterk is veranderd.

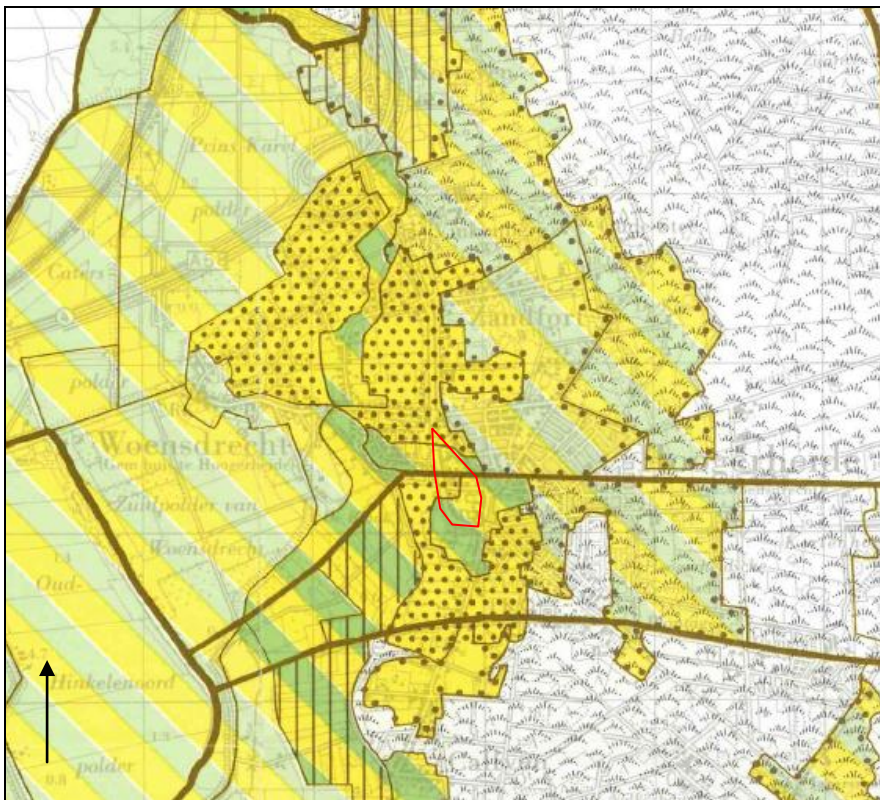
Op de cultuurhistorische landschapstypologische kaart (figuur 6) is te zien dat het grootste deel van het plangebied binnen een geel/groen gestreepte zone valt. Dit zijn gebieden met een gemengd bouw- en/of grasland gebruik, (deels) ingericht voor 1500. De in het noorden en zuiden aanwezige gestippelde gebieden zijn afzonderlijk aangegeven vanwege hun 'open' karakter (open akkercomplex). De dikke bruine lijn die over de Onderstal loopt is een aanduiding van een grens van een nederzettingseenheid, waarschijnlijk Hoogerheide en Woensdrecht in dit geval.

Figuur 4: Historisch kaartmateriaal uit respectievelijk 1811-1832, 1830-1850, 1898 en 1949, met in de rode cirkel het plangebied.

Figuur 5: uitsnede van de historische relictkaart van West-Brabant met in blauw de ligging van het plangebied (bron: Renes 1985)

Figuur 6: uitsnede van de kaart met de cultuurhistorische landschapstypologie van West-Brabant met in rood de ligging van het plangebied (bron: Renes 1985)

4. VERWACHTINGSMODEL

Het plangebied is gelegen tussen de woonkernen Hoogerheide en Woensdrecht, gelegen op hoge zwarte enkeerdgronden.

Op basis van de bekende gegevens omtrent archeologische waarden in het gebied en geografische ligging moet worden opgemaakt dat voor het plangebied een middelhoge archeologische verwachting geldt voor archeologische resten uit de late prehistorie. Hoewel er in de omgeving geen directe aanwijzingen zijn voor dergelijke bewoning, vormt de ligging op de overgang van de hoger gelegen terrasafzettingsswellingen naar de lagere dekzandruggen een voorkeurslocatie. De hoogteverschillen en andere bodemtypen zorgen voor een biologische gradiënt en voor een grote biodiversiteit. De periode voorafgaand aan de late prehistorie wordt gezien als een lage trefkans, het gebied was waarschijnlijk ongeschikt om te bewonen door de sterke invloed van het water in de omgeving.

Enkel vondsten uit de Romeinse tijd duiden mogelijk op de aanwezigheid van bewoning in de omgeving, echter kan niet worden uitgesloten dat dit materiaal van elders is aangevoerd, bijvoorbeeld bij het aanbrengen van een plaggendeek. Dit geldt ook voor de daarop volgende periode, de vroege middeleeuwen. Derhalve geldt voor deze perioden een middelhoge verwachting.

De perioden late middeleeuwen en nieuwe tijd zijn sterker vertegenwoordigd in de beschikbare gegevens en op basis van het bestudeerde materiaal moet worden aangenomen dat met name de zone rond de Raadhuisstraat reeds lange tijd in gebruik is als bewoningszone. Op basis van de beschikbare gegevens geldt voor de late middeleeuwen en nieuwe tijd een hoge verwachting op het aantreffen van archeologische resten.

Nederzettingenresten uit de perioden prehistorie tot en met de nieuwe tijd kunnen voorkomen als concentraties van vondstmateriaal (aardewerk, bouwsteen, natuursteen) of als vullingen van afvalkuilen, paalkuilen, waterputten, e.d.. De resten uit de periode voor de 14^e eeuw zullen indien aanwezig direct onder het aanwezige cultuurdek (esdek) voorkomen. Indien nederzettingenresten worden aangetroffen, kan ook de aanwezigheid van bijbehorende sporen van begravingen, in de vorm van crematie- en inhumatiegraven, niet worden uitgesloten. De periode van de 14^e eeuw en later zullen samenhangen met het aanwezige cultuurdek en zowel onder als in het cultuurdek aanwezig zijn. De periode van de middeleeuwen en nieuwe tijd zal gezien de agrarische aard van het plangebied met name gekenmerkt worden door perceleringspatronen en in het oosten door erven van de bijbehorende boerderijen.

De ligging van het plangebied in de bebouwingszone van Hoogerheide zal een grote invloed uitoefenen op de kwaliteit van de archeologische resten. De locaties waar tegenwoordig bebouwing aanwezig is zullen een sterke verstoring hebben.

5. CONCLUSIE

5.1 Algemeen

Op basis van de beschikbare gegevens blijkt dat er in de omgeving van het plangebied archeologische resten zijn aangetroffen uit diverse perioden. Het zwaartepunt lijkt echter te liggen in de periode late middeleeuwen - nieuwe tijd. Dit wordt onderbouwd door de bewoningsgeschiedenis van de woonkernen Woensdrecht en Hoogerheide. Vooral het oostelijke deel van het plangebied is langdurig bewoond geweest, terwijl de westelijke helft in gebruik was als landbouwgrond. Daarnaast bevindt zich centraal in het plangebied de locatie van enkele oudere panden die in de loop der tijd in gebruik zijn genomen als raadhuis, het huidige Oude Raedhuysplein. Aan de zuidoostzijde van het plangebied komt een RK kerk voor met een lange geschiedenis. Er kan verwacht worden dat rond de kerk sprake is van een historisch grafveld. Tenslotte kan niet worden uitgesloten dat er binnen het plangebied resten aanwezig zijn uit de Tweede Wereldoorlog.

5.2 Beantwoording van de onderzoeksvragen

- *Heeft de locatie potentie om archeologische resten te herbergen?*
Op basis van de beschikbare bronnen en de mogelijkheid dat delen van het terrein alleen als akkerland gebruikt zijn bestaat er een gerede kans om archeologische resten aan te treffen.
- *Wat is de kans op het aantreffen van archeologische resten verdeeld per periode?*
Vroeg prehistorie heeft een lage trefkans, late prehistorie tot en met vroege middeleeuwen hebben een middelhoge trefkans, late middeleeuwen en nieuwe tijd hebben een hoge trefkans.
- *Kunnen er binnen het plangebied verstoringen voorkomen, zo ja wat is de omvang van deze verstoringen?*
De verstoringen zullen met name onder en rond de huidige bebouwing aanwezig zijn, aan de oost zijde van het plangebied, dit is eveneens de zijde met de hoogste potentie voor het aantreffen van archeologische resten uit de middeleeuwen en nieuwe tijd.

6. AANBEVELINGEN

De tijdens het onderzoek verworven gegevens geven een beeld van een locatie waarbij de potentie bestaat dat er archeologische resten aanwezig zijn uit diverse perioden. Met name geconcentreerd aan de oostzijde van het plangebied. Echter bestaat de kans dat door de huidige bebouwing de archeologische resten (deels) verstoord zijn. Om hier een duidelijker beeld van te kunnen schetsen is het noodzakelijk een verkennend archeologisch booronderzoek uit te voeren. Hiermee kan inzichtelijk worden wat de conditie van de bodem is en eventueel de omvang van de aanwezige verstoringen verduidelijkt worden. In het kader van de diverse trajecten voor de ontwikkeling kan beter op voorhand worden vastgesteld welk traject de nieuwe weg zal krijgen, om zo het onderzoek toe te spitsen op de daadwerkelijke verstoring.

Voor dit verkennende archeologische booronderzoek kan onder andere gedacht worden aan de volgende onderzoeksvragen:

- Is er sprake van stratigrafische lagen die potentieel archeologische waarden kunnen bevatten?
- In hoeverre zijn deze lagen intact en hoe reflecteert dit de kwaliteit van de mogelijk aanwezige archeologische resten?
- Wat is de diepteligging van mogelijke archeologische resten en wat is de daadwerkelijke bedreiging van deze resten door de voorgenomen bodemingrepen?

LITERATUURLIJST

- Auwerda, F./ P. Grimm, 2008: *Verliesregister 1939-1945, Alle militaire vliegtuigverliezen in Nederland tijdens de Tweede Wereldoorlog*, Den Haag.
- Bakker, de, H., 1969: *De subgroepen van het systeem van bodemclassificatie voor Nederland*, Wageningen.
- Blankenstein, van, E., 2006: *Defensie- en oorlogsschade in kaart gebracht (1939 – 1945)*, Zeist.
- Berendsen, H.J.A. 2004: *De vorming van het land. Inleiding in de geologie en Geomorfologie*, Assen.
- Berendsen, H.J.A., 2005: *Landschap in delen, overzicht van de geofactoren*, Assen
- Bruijn, de, J.H., 1981: *Vennen in Noord-Brabant*, Eindhoven.
- Cate, ten, J. A. M./ A. F. van Holst/ H. Kleijer/ J. Stolp, 1995: *Handleiding bodemgeografisch onderzoek, richtlijnen en voorschriften. Deel A: Bodem*, Wageningen, DLO-Staring Centrum. Technisch Document 19A.
- Delahaye, A./ W. van Ham/ R. Jacobs, 1984: *Woensdrecht en Hoogerheide, kleine geschiedenis van een historische tweeling*, Woensdrecht.
- Es, Van W.A./H. Sarfatij/ P.J. Woltering (red.), 1988: *Archeologie in Nederland, De rijkdom van het bodemarchief*. Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek. Amersfoort.
- Meesters, T., 1995: *De bouw van de stenen molen van Hoogerheide in 1744*, Molinologie 1995 nr. 3, pp. 10-33, Sint Pancras.
- Mulder, de, E.J.F./ M.C. Geluk/ I. Ritsema/ W.E. Westerhoff/ T.E. Wong, 2003: *De ondergrond van Nederland*. Utrecht.
- Nijnatten, Van, T., 2004: *Kerken in het Bisdom Breda*, Amsterdam.
- Sanders, J.G.M./ W.A. van Ham/ J. Vriens, 1996: *Noord-Brabant tijdens de Republiek der Verenigde Nederlanden, 1572-1795, een institutionele handleiding*, Hilversum.
- Sanders, J.G.M./ J.A.M.Y. Bos-Rops/ A.P. van Vliet, 2002: *Noord-Brabant in de Bataafs-Franse Tijd, 1794-1814, een institutionele handleiding*, Hilversum.
- SIKB, 2006: *Leidraad inventariserend veldonderzoek, Deel: karterend booronderzoek*, Gouda.
- Zonneveld, J.I.S., 1981: *Vormen in het landschap, hoofdlijnen van de geomorfologie*, Utrecht.
- Zwanenburg, G.J., 1990: *En nooit was het stil... Kroniek van een luchtoorlog, deel 2: Luchtaanvallen op doelen in en om Nederland*, Almere.

Digitale bronnen:

Archis2

www.watwaswaar.nl

www.bhic.nl

www.ahn.nl

www.molendatabase.org

www.woensdrecht.nl

BIJLAGE 1

Topografische overzichtskaart

BIJLAGE 2

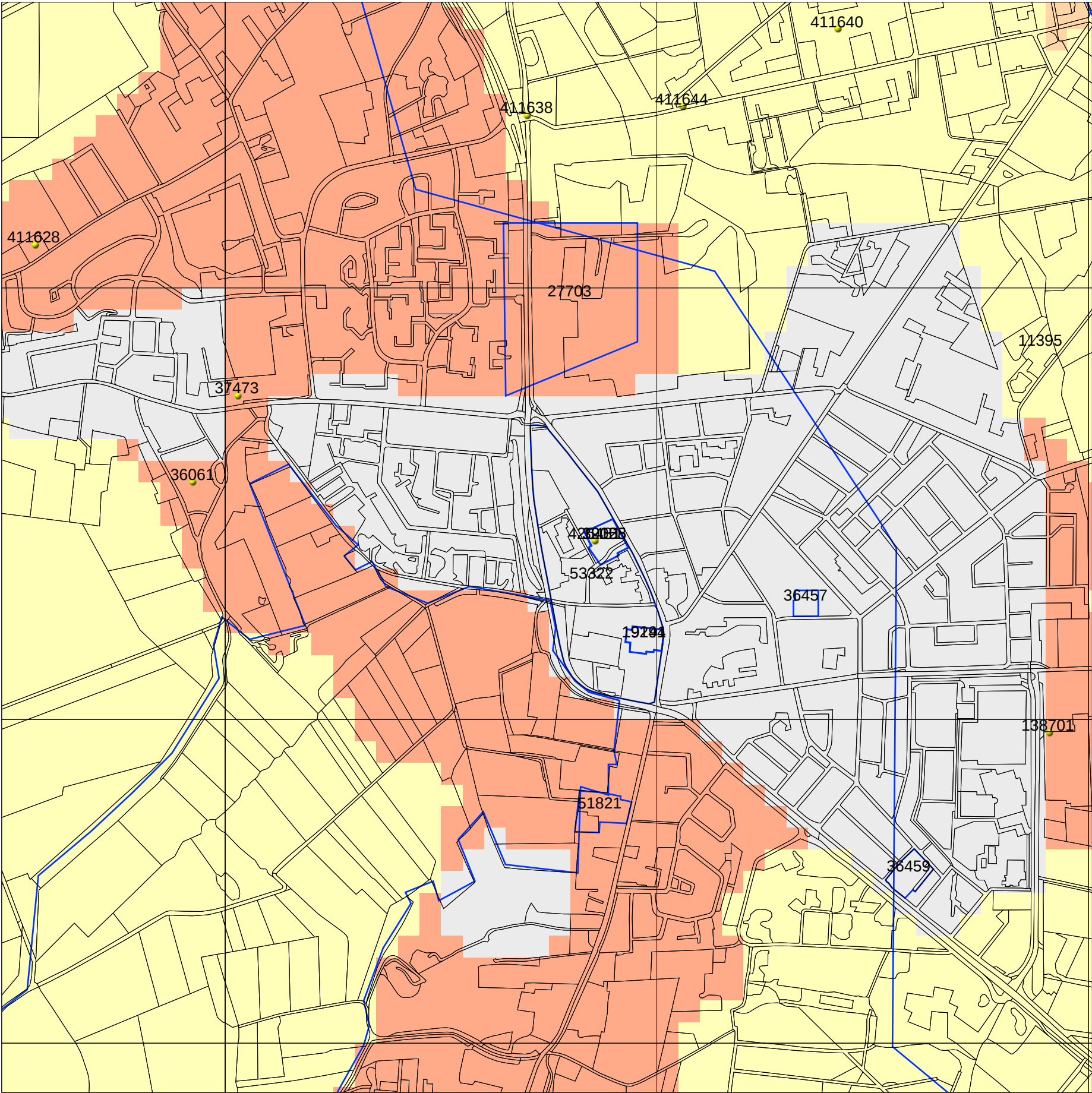
Overzicht IKAW, aanwezige onderzoeken, monumenten en
waarnemingen

Overzicht IKAW

23-08-2012

met aanwezige onderzoeken, monumenten en waarnemingen

82009 / 383662

79483 / 381136

Legenda

- GRID_1KM
- TOP10 ((c)TDN)
- ONDERZOEKSMELDINGEN
- WAARNEMINGEN

MONUMENTEN

- archeologische waarde
- hoge archeologische waarde
- zeer hoge archeologische waarde
- zeer hoge arch waarde, beschermd

IKAW

- zeer lage trefkans
- lage trefkans
- middelhoge trefkans
- hoge trefkans
- lage trefkans (water)
- middelhoge trefkans (water)
- hoge trefkans (water)
- water
- niet gekarteerd

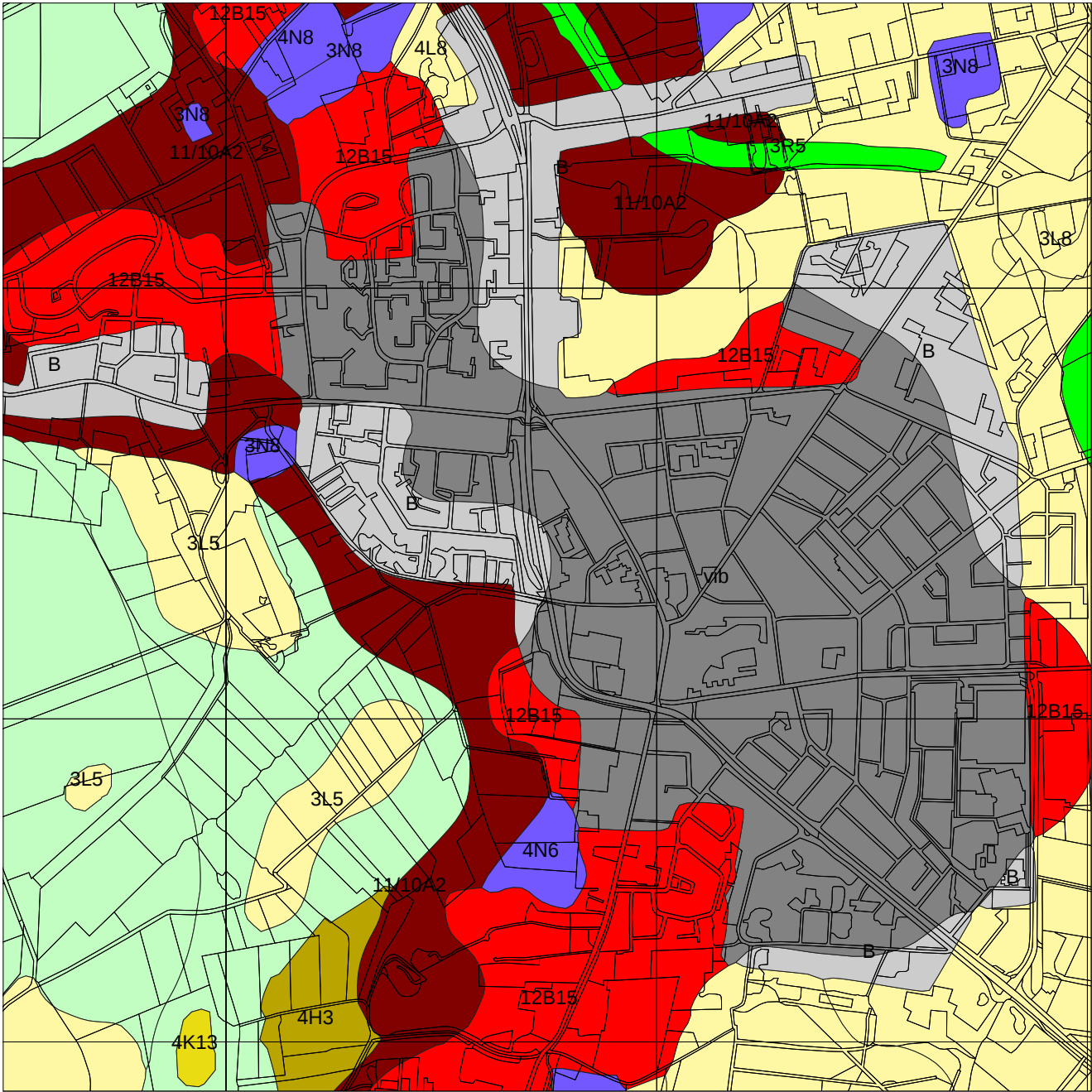
Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en
Wetenschap

Archis2

BIJLAGE 3

Overzicht geomorfologische kaart

82009 / 383662

79483 / 381136

Legenda

- GRID_1KM
- TOP10 ((c)TDN)

GEOMORFOLOGIE ((c)Alterra)

- Wanden
- Hoge heuvels en ruggen
- Terpen
- Hoge duinen
- Plateaus
- Terrassen
- Plateau-achtige vormen
- Waaivormige glooiingen
- Niet-waaivormige glooiingen
- Lage ruggen en heuvels
- Welvingen
- Vlakten
- Laagten
- Ondiepe dalen
- Matig diepe dalen
- Diepe dalen
- Water
- Bebouwing
- Overig (Dijken etc)

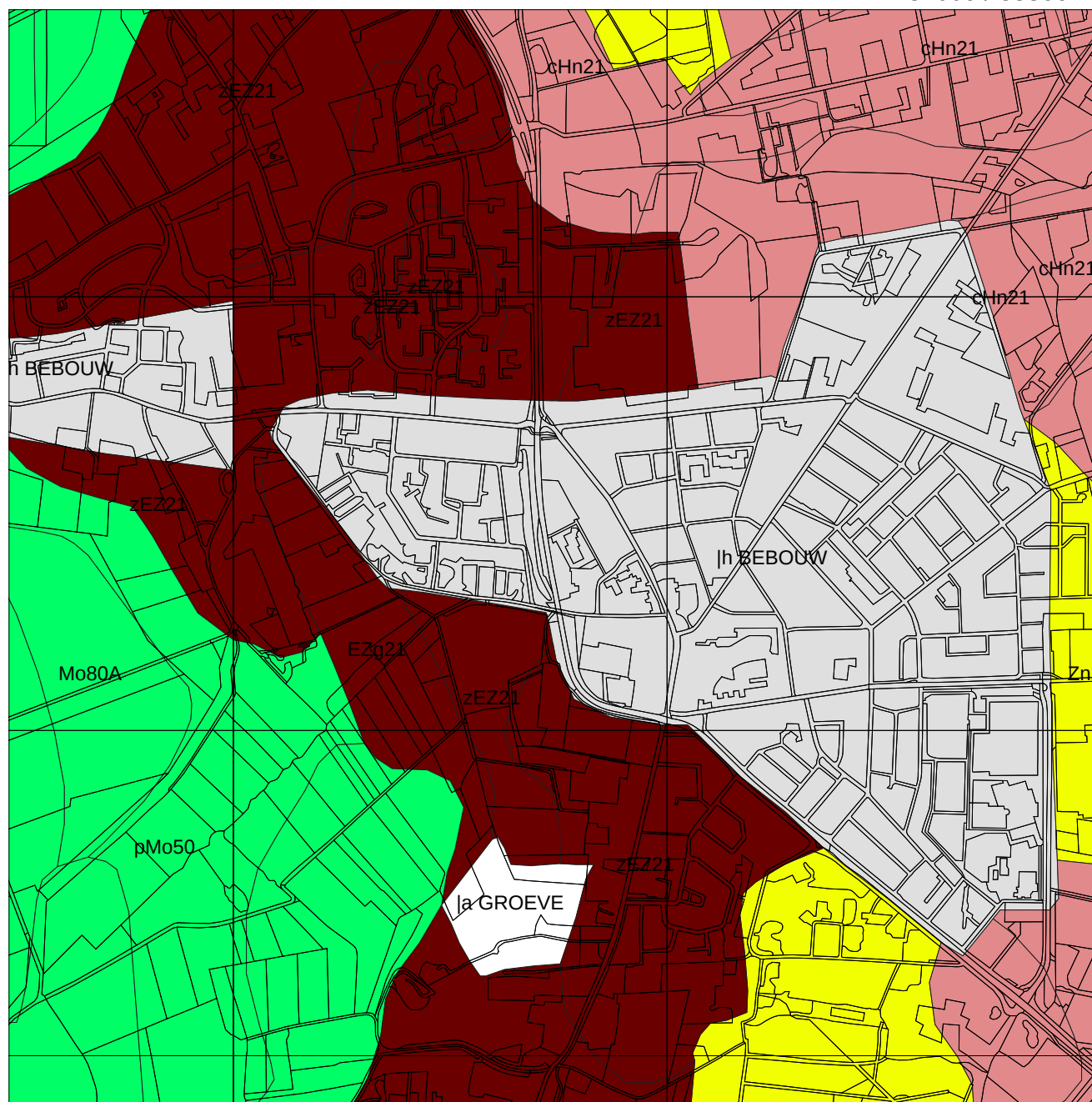
Archis2

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en
Wetenschap

BIJLAGE 4

Overzicht bodemkaart

82009 / 383662

79483 / 381136

Legenda

- GRID_1KM
- TOP10 ((c)TDN)

BODEM ((c)Alterra)

- Associaties
- Brikgronden
- Bebouwing
- Dijk, bovenlandstrook
- Dikke eerdgronden
- Fluviatile afz ouder pleistoceen
- Groeve, gegraven, mijnstort
- Kalksteenverweringsgronden
- Oude rivierkeigronden
- Overige oude kleigronden
- Ondiepe keileemgronden
- Leemgronden
- Zeekeigronden
- Mariene afz ouder pleistoceen
- Niet-gerijpte minerale gronden
- Oude bewoningsplaatsen
- Rivierkeigronden
- Kalkh lutumarme gronden
- Veengronden
- Moerige gronden
- Water, moeras
- Podzolgronden
- Kalkloze zandgronden
- Kalkhoudende zandgronden

0 500 m

Archis2

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en
Wetenschap

BIJLAGE 5

Overzicht AHN

